

más lehelletű. Egy nemzet sincs Európában, melly ha természeti ihletését követné, és a' külföldi Literatúrákat nem úgy mint vezér, hanem csak úgy mint felmelegítő fény lángokat nézné, könnyebben vihetné Literntaráját azon pontra, mellyben a' hathatósság a' könnyűséggel és kecsességgel öszvefoly, és a' száját; fület, lelket és szívet egyszersmind igézve bájolja. *Gróf Dessewffy József.*

5

A^o Poesis, mint a' szép Mesterségek általán fogva, érzéseken fnndáltatik, 's érzéseket veszen czélba. Az érzés az emberi lélekből fejlődik ki; 's minden, a' kiben ez a' kifejlés egy vagy más úton akadályt nem szenvedett, alkalmas lehet, valamelly poetai művnek becsét, kisebb vagy nagyon mértékben, érezni. Természetes, hogy itt az érzés alatt egyedül a' Szépnek, 's az azzal határos Felségesnek, Nagynak, Kellemesnek... érzését kell értenünk; a' mit a' testiségtől kölcsönözött szóval *Izlésnek* szoktunk nevezni. 'S ezen ízlés teszi a' józan Kritikának fundamentumát.

De ki nem tapasztalhatta, hogy kevés dolog van a' világon, a' melly több individualis változásoknak lenne kitéve mint az ízlés? Ki nem tudja, mi számtalan ízlésbeli nem csak külömb-

séget, de ellenkezést is lehet észre venni nem csak egymástól messze, vagy egymáshoz közel fekvő tartományoknak lakosaikban, de ugyan-azon földnek fijaiban, még ugyan-azon műveltségi ponton álló emberekben, sőt ugyan-azon de más-más helyezetben lévő individuumban is? Következik, hogy ha valaki a' maga mindenkori személyes ízlését veszi egyedül való sinórmértékül, 's annál fogva akarja valamelly költeménynek becsét megítélni: elkerülhetetlenül önkényes 's akaratos kívánságokat fog előterjeszteni, mellyek mind a' Művész' zseniejével, mind az Olvasó' ízlésével számtalanszor jönek ellenkezésbe.

Az *ízlés*, azt írta egykor Voltaire, csak kétféle: *jó és rossz*. Azonban itt az a' kérdés támad fel: hogyan kell tehát a' jót a' rosztól legbizonyosabban megválasztanunk? 'S felteszem, hogy ezen Megválasztáson keresztülestünk; de nem magában világos e; hogy a' jó és jó közt is temérdek különbség és számtalan lépcső foghat helyt: melly különbséget és lépcsőt egyedül az individualis ízlés' eszközzése által soha meg nem határozhatunk. A' még boldog Werther az Odysseának vidám géniusával társalkodik; a' már boldogtalan Werthert csak Ossiánnak komoly Musája gyönyörködteti: 's megengedhetjük e néki, hogy a' maga két ellenkező állapotja szerint különböző ízlését a' Kritikának mértékévé tehesse?

Ha tehát a' Kritika meghatározó állításokkal akar fellépni, nem individualis érzéseken kell magát felemelnie; hanem közönségesen az emberi lélek' természetéből szükség bizonyos tapasztalásokat kivonnia, hogy általok bizonyos közönséges törvényeket állapíthasson meg. 'S ha magunkat a' szántszándékos pyrrhonismustól megóvjuk, nem fogjuk az illy közönséges törvények' lehetőségét kétség alá vonni. Mert Homértól fogva Virgílig, és Tassóig és Miltonig és Klopstockig; Aeschylustól fogva Shakespearig és Calderonig, Göthéig és Schillerig... minden személyes külömbözés és elhajlás mellett is, épen úgy egyeknek találjuk a' Szépnek, Bájosnak, Nagynak, Felségesnek vonásait; mint la' moralis nagyság' érzelmeit Camillban és Hunyadiban, Leonídasban és Zrímben, Timoleonban és Washingtonban.

Említenem sem kell, hogy a' szóban forgó Törvények csak úgy vehettek vagy vehetnek lételt, ha már előre Művészek tűntek fel, kiknek a' természet kebeleibe hintette a' mesterségnek magvait, melly magok azon bámulatra méltó művekben fejlenek ki, mellyeket Zseni-munkáknak szoktunk nevezni. A' Philosoph elmerül az illy Művekben, 's a' Művről általhat az alkotó lélek' vizsgálására; kilesi azon charaktert jelentő vonásokat, mellyek egyenesen a' lélek' sajátóságából jönnek; kilesi azon elhajlásokat, mellyeket a' tárgy tevé szükecséssé; 's ezer megegyezésekből 's ezer külömb-

ségekből regulákat von ki, mellyekről a' Művész nem gondolkozott: épen úgy, mint az okoskodó ember nem gondolkozott azon formákról, mellyeket a' vizsgálódó bölcs az okoskodásból kivont, 's a' Logikában öszveszerkeztetett.

Így származnak tehát azon közönséges Törvények, mellyeken a' vezérlő theoria felépül, nem magának a' Kritikusnak agyából, hanem a' természetből. A' természetet pedig azért kell a' Zseninek mozdulataiban nyomoznunk: mivel a' Zseni nem egyéb, hanem a' külömben széllyel-szórt természeti erőknek és érzelmeknek bizonyos felüleg alatt nagy bővségben történt öszvefolyása. Ezen öszvefolyás, az ingredientiaéknak egymáshoz való proportiója szerint, külömböző felülegek alatt külömböző változásokat szenvedhet, 's külömböző következéseket húzhat maga után. Innen van az a' számlálhatatlan sokféleség, mellyet a' költői productumokban találunk. De mind ezen sokféleségben a' közönséges cél még is ugyan az marad. Mert minden Költőnek arra kell törekednie, hogy a' melly érzést célba vett, azt a' lehetséges erővel érdekelje. Minden érzésnek pedig bizonyos határai vagynak, mellyeken a' Költő által nem hághat a' nélkül, hogy céljával ellenkező extremumokra ne vetemedjék. A' költői közönséges cél tehát az említett határok felé sietésben áll; 's a' tökéletnek lépcsőjít a' közelítésnek kisebb vagy nagyobb volta határozza meg.

Ezen tökéletnek ideája tisztábban vagy homályosabban minden egészséges lélekben feltalál-
tatik; 's minden különböző formák alatt is épen
olly szükségesen egy az: mint az istenség. A' Zse-
ni' teremő lelke hathatósan érzi azt magában,
's törekszik utána. A' Philosoph' vizsgáló lelké-
ben pedig örök jobbítgatásnak ingere támad fel
általa; 's innen van, hogy a' Philosoph épen
a' Zsenie - művekből kivont regulák szerint állítja
fel az *Ideált*, mellyet a' legerősebb Zsenie sem
érhet el egészen: ugy a' mint Platonnak gondo-
latjaként az isteni értelem sem alkotott a'
gyarló materiából minden részben tökéletes vilá-
got. „Íme, így szól a' Zseninek a' Philosoph;
íme az Ideál, mellyet felállítottam; mint vala-
mely Polykleti Kánont; 's mellynek felállítására
magad vezérlettel. A' te Műveid nincsenek illy
simák, nincsenek illy magokkal mindég és min-
denben egyformák: mint ez az én Kánonom ki-
válná; de nem is fogom tőled kívánni, hogy
magadat e' szerint igyekezzél képezni. Te erősebb
vagy, mint sem hogy segédre lenne szükséged, 's
makacsabb, mint sem hogy hibáidat megjobbít-
hatnád. 'S magok ezek a' te hibáid nagy voltod-
ról tesznek bizonytságot. Azonban engedd meg,
hogy azok előtt, kik nem bírnak olly erővel

mint te, 's még is éreznek vonattatást követni a' szépet, a' nagyot és tégedet — hogy ezek előtt az én Kánonom fedezze fel azt, a' mi te műveidben jó és hibás. Az illyenek hasonlítsák össze műveidet az én Kánonommal. Kövessenek tégedet a' te ezer külömbfélésegeidben; de, ne hogy *servum pecussá* alacsonyuljanak le, az én Kánonom segítse őket a' tökéletről saját ideált formálni magoknak. Így fognak ők követés által lélekemelődést, regulák által saját principiumokat szerezni; 's e' szerint, a' mint a' természet nekik nem adott, nyerhetnek segéd és munka által olly tehetséget, melly ha nem egészen a' tiéd leszen is, hozzá legalább hasonlítani fog.“

'S ez a' Kánon az, melly a' Kritikának si-normértékül szolgálhat. A' Kritika e' szerint minden művet a' legfelsőbb tökélethez mér, 's a' mint ahhoz közelebb vagy távolabb állani találta, úgy mondja ki felette, kemény egyenességgel, ítéletét. Mert nem megtanította már még Horátz bennünket, hogy a' Kültésben semmi középszerű nem talál kegyelmet? Minden a' mi nem felfelé siet, alant marad.

Si pan'um a summo discessit, vergit ad imum.

Látni való, hogy csak a' gyarlóság panaszolko-dhatik a' való Kritika felől úgy: mintha az a' Zse-

nit fennröpültéből lerángatná, 's szerencsétlen regulázás által fojtaná el. Sőt inkább igyekszik az a' homályt fényre, a' rendetlenséget rendre hozni; 's kulcsot és fonalt ad a' labirinthusban tévelygőknek. De saját nagyságunknak csalóka képzelete sokszor gyűlöletessé teszi előttünk a' Kritikát; azt gondoljuk, hogy nélküle nem lennének hibáink; azt gondoljuk, hogy kicsapongásaink (mellyeket kárhoztat) mindég és mindenütt a' Geniusnak kiütései; 's midőn nagyságunk a' meggyújtott fáklya előtt elenyészik, sikoltunk, hogy a' Zsenie megöldököltetik, 's a' természeti erők lánczra vettetnek. Legyünk egyenesek, 's olly egyenesek mint Lessing, ki magáról illy vallást teszen: „*Én nem érzem magamban azon éltető forrást, melly saját erejével dolgozta ki magát; saját erejével olly gazdag, olly friss, olly tiszta sugárokból buzog fel: én kénytelen vagyok magamból mindent nyomás és szivás által csikarni ki. Én olly szegény, olly hideg, olly rövid látású lennék, ha némiképen meg nem tanultam volna, mint kelljen idegen kincseket szerényen kölcsönözni, idegen tüznél melegednem, 's szememet a' mesterség' üvegeivel erősítenem. Innen van, hogy mindég megszegyenültem, valahányszor a' Kritikát gyaláztatni hallám vagy olvasám. Azt mondják, hogy az elfojtja a' Zsenit; én pedig azzal hízkelkedtem ma-*

gamnak, hogy valamit nyertem általa, a' mi közel jár a' Zsenihez. Én béna vagyok, 's nekem a' mankóra írt pasquillus nem lehet hogy épületes legyen. "

A' Kritika semmi nem egyéb, hanem a' művészségnek philosophi studiuma, vagy legalább ezen philosophi studiumnak resultatuma. Innen van hogy a' legelső rangu Zseni is ezen studium nélkül gyakran megbotlik. Ki nem tudja, hogy Nagyság és Dagály, Erő és Zabolátlanság, Naifság és Gyermekeskedés, Elmésség és Sületlenség 's többi ilyenek nagyon közel állanak egymáshoz?

Maxima pars vatum — —

Decipimur specie recti: brevis esse laboro,

Obscurus fio: sectantem laevia nervi

Deficiunt animique: professus grandia turget:

Serpit humilitatus nimium, timidusque procellae.

Qui variare cupit rem prodigialiter unam

Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.

In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.

S lehet e mondanunk, hogy ezek a' Zsenire nem tartoznak? Én úgy vélném, hogy ezek egyedül a' Zsenire tartoznak. Mert abból, a' ki erő nélkül nyúl a' költés' tárgyaihoz, semmi esetre nem várhatunk egyebet lélektelen versfaragónál; 's az ilyenre nézve a' Szépnek és Nagynak minden Törvényei hijában függesztetnek ki. Ellenben minél több erő lakik valakinek keblében: annál

Azok tehát, kik lelkeknek együgyűségében a' Kültőt épen úgy elkészülve születni vélték, mint Minervát Jupiternek fejéből, nem gondolták meg, hogy a' természet nem csak Kültőt, de Hadvezért, Philosophot és Kézművest is szül, azaz a' költésre, hadvezérségre és kézművességre tehetséget és hajlandóságot. Azonban, ha valaki a' természettől kapott tehetséget stúdium, azaz tanulás és gyakorlás által, tökéletre vinni nem igyekezett: belőlesoha sem Kültő, sem Hadvezér, sem Philosoph, sem kézműves nem leszen. Ezen igazságot Horáztól fogva Virág Benedekig ezeken mondták már, 's még sincs a' költésnek minden reguláji közt egyetlen egy is, mellyet újra meg újra ismételni nagyobb szükség lenne.

A' tanulatlan szem a' régiség' képszoberain hijában keresi azt a' szépet és nagyot, a' mit rajtok olly sokan találnak. A' színek' szépségét és gyöngédségét könnyebb felvenni, mint a' vonásokba öntött nagyságot és kellemet: még is nem ezeken vannak e, kik a' Titiáni colorit, és valamelly falmázolóinak színei közt különbséget tenni nem tudnak? Maga az, ki a' költésnek magvait kebelében hordja, csak gyakorlás és cél szerint tanulgatás által juthat oda, hogy a' Szépnek, Nagynak és Felségesnek vonásait mind kiismerje, mind a' kisebb rangú és az álképű Széptől, Nagytól és Felségestől helyes ízléssel megválassza. Valaki jól érezheti a' Virgili verselés'

pompás szépségét: de még azzal nem ért fel addig, hogy Homérnak egyszerű, de nagy, merész, és mindég bizonyos vonásait egész tisztaságokban felvehesse. Valaki ezer örömeket lelhet Horátznak Ódájiban: de még távol van attól, hogy azon titkos bájt és bájos pongyolaságot, 's azon költői individualis szeretetre - méltóságot egész mértékében érezhesse, melly az ő Epistolájiban rejtezik. Hasonló okból magyarázta egy német Kritikus azt, hogy *Werther* ezer forró imádókat talált, mikor még *Agathon* csak itt és amott néhány kevesek tudták becsülni. Így történ az is, hogy azt a' rendkívül való nagyságot, melly Schillernek műveiből kitűnik, olly sokan bámulhatják: azt a' művészi tökéletet és grátziát pedig, melly Göthének munkáit bélyegzi, jóval is kevesebben foghatják fel. Mennél pompásabb, ragyogóbb és temérdekebb valami: annál könnyebben szembe tűnik az. De a' nagyságnak egyszerűsége, a' praetensio nélkül való szépség, az előre nem tolaikodó szerény grátzia, és a' művészi gond nem olly nagyon kitetsző dolgok; 's csak bizonyos lépcsőjű gyakorlás és műveltség után tűnnek fel a' gondos szemlélőnek.

Azonban az, a' ki a' *ragyogó Szépet* már igazán érzi, természetes ha hosszabb vagy' rövidebb idő alatt az *egyszerű Szépet* is fogja érezhetni. De vagynak, kik hamis principiumok' és ne vetséges kevélységből bizonyos lépcsőkre úgy

letették magokat, hogy onnan többé mozdulni nem akarnak. Ha ezen szerencsétlenség olyanokon történ, kiktől az anyatermészet a' szépnek érzését megragadta, nem nagy a' veszedelem. A' ki homályra praedestináltatott, elvész homályban. De ha talentummal született emberek buknak meg így: akkor fájdalom! a' nyavalya több követke-
zéseket von maga után. A' millyen veszélyes a' féltudomány, épen olly veszélyes ez a' félízlés. Mert a' haladást ön maga előtt zárja el azon nevetséges vélemény által, hogy ő csalhatatlan. Az illyenek vagy a' Szépnek határain kívül maradnak; vagy azon határokba oktalanúl berontván, egyenesen az ellenkező extremitásokig vettetnek. Így tünt fel egykor szomszédainknál a' Gottschédiség's ezzel ellenkezőleg a' Klopstockot utánazó dühödés: mint egykor Italiában a' Mariniskedés.
Cselkövi.

6.

Sokan nagy részben igazolják azon állítást; HOGY A' KÖLTŐI HAJLANDÓSÁGNÁL SZERENCSETELENEBB TULAJDON EMBERBEN NEM LEHET. A' Világ' köz ítélete senkit annyira nem szok (!) érdekelni, mint valamelly Költőt; pedig ha valahol, itt jó szem kell az ítélőnek. A' kik a' költői ragyogványt örömetst vakfénynek mondják, mindég félre magyarázva adják a' költői tulajdont elő. Sokaktól lehet hallani, hogy A'